DOI: [10.32702/2307-2105-2020.2.13](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.2.13)

УДК 658:330.34

Л. В. Фролова,
д. е. н., професор, завідувач кафедри підприємництва і торгівлі,
Одеський національний політехнічний університет
ORCID ID: 0000-0001-7964-8173
С. О. Єрмак,
к. е. н., доцент, доцент кафедри підприємництва і торгівлі,
Одеський національний політехнічний університет
ORCID ID: 0000-0001-5232-6406
К. О. Іванчук,
к. е. н., доцент, доцент кафедри підприємництва і торгівлі,
Одеський національний політехнічний університет
ORCID ID: 0000-0003-4477-2814

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ПІДПРИЄМСТВА НА ЗАСАДАХ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ

L. Frolova
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Economics and Entrepreneurship,
Odessa National Polytechnic University
S. Yermak
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship,
Odessa National Polytechnic University
K. Ivanchuk
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship,
Odessa National Polytechnic University

MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE'S INNOVATIVE SPACE DEVELOPMENT

Інноваційна складова в системі управління підприємством набуває все більшої сили впливу на конкурентоспроможність і розвиток підприємства. Через це формується певний інноваційний простір, розширення та розвиток якого є необхідними умовами ефективної діяльності підприємства. У статті розглянуто та обумовлено ключові параметри інноваційного простору підприємства – вектор, траєкторія та площа простору, які визначають, як буде змінюватися вихідний базис розвитку підприємства, які опції тактичного характеру можна обрати для досягнення стратегічних цілей. У статті обґрунтовано взаємозв'язок між ключовими параметрами інноваційного простору підприємства та стратегії підприємства, оскільки стратегія являє собою характеристичний образ і порядок дій, спрямований на досягнення цілей інноваційного розвитку підприємства, сформований відповідно до наявного вихідного базису та

параметричних ознак розвитку інноваційного простору.

Innovative component in the enterprise management system is gaining more and more influence on the competitiveness and development of the enterprise. Due to this, a certain innovation space is formed, the expansion and development of which are necessary conditions for the effective operation of the enterprise. The article considers and stipulates the key parameters of the innovation space of the enterprise. In particular, the essence of the vector of development of the innovation space of the enterprise and its directions - ascending, descending and neutral (stagnant) are determined. The trajectory as an attributive characteristic of development is determined according to the chosen vector and characterizes the way in which there is a change in the quality of the enterprise. For each vector, the authors propose three trajectories that comprehensively describe the possibilities of changing the innovation space of the enterprise on the basis of its capabilities. The upper and lower limits of the dynamic equilibrium of the enterprise in the market space form the plane of innovation space. It is proved that in the conditions of aggressive external background the plane of innovation space should be defined as a function of maximum possibilities of the enterprise, initial base of processes of innovative development (initial conditions of the enterprise activity) and factors of external environment.

The defined parameters of the enterprise innovative space development act as a fundamental element of superstructure of strategy of innovative space development maintenance and tactics of its realization. Strategy is a characteristic image and procedure aimed at achieving the goals of innovative development of the enterprise, formed in accordance with the existing initial basis and parametric features of the development of innovation space. Therefore, recognition of vector, trajectory and the plane of innovation space reduces the likelihood and risk of developing an ineffective strategy, and also allows to reconcile the possibility of achieving the desired result of innovation space with the existing reserves of the enterprise, acquired during the past period of its operation in the market space.

Ключові слова: *розвиток; інноваційний простір; вектор; траєкторія; межі простору; стратегія.*

Keywords: *Development; innovation space; vector; trajectory; boundaries of space; strategy.*

Постановка проблеми. Формування умов інноваційного розвитку відноситься до стратегічно важливих, що пов'язано із зростанням ролі інновацій як ключового індикатора соціально-економічного розвитку підприємства. Головне завдання сучасних підприємств полягає в забезпеченні безупинного розвитку, зміцненні своїх ринкових позицій, формуванні конкурентних переваг в довгостроковій перспективі. У сучасних умовах динамічного ринку, де одні технології швидко витісняють інші, продукти та послуги стають застарілими упродовж короткого проміжку часу, успішними стають ті підприємства, які постійно створюють нові знання, поширюють їх, та швидко втілюють у нові технології та продукти, тобто найбільш цінним активом стає інноваційний розвиток підприємства, який надає можливість накопичити міцні конкурентні переваги мінливого конкурентного ринку товарів та послуг в даний час та пристосуватись до конкурентних змін у майбутньому.

Досягнення підприємством високого рівня результативності й ефективності діяльності в економічних реаліях сьогодення – жорсткої глобальної конкуренції, стрімкого науково-технічного прогресу, скороченого життєвого циклу товарів, засобів виробництва, технологій, зростання нестабільності та невизначеності – потребує всеохоплюючого залучення ресурсів і повномасштабного управління його розвитком. Побудова економіки знань, поступовий перехід до нових господарських відносин, орієнтованих на максимізацію створення цінності для споживачів, акціонерів та інших зацікавлених сторін, передбачає зміщення акцентів на інноваційне забезпечення, тому особливого значення набуває інноваційна складова у системі управління розвитком підприємства.

Відповідно до цього, вагомим значення набувають питання ефективного управління інноваційним розвитком, оскільки їх недооцінка цього, відсутність практичних інструментів та методичних положень управління інноваційним розвитком, виступають стримуючим фактором додаткового визначення перспективних інноваційних можливостей та резервів розвитку з метою забезпечення конкурентного положення підприємства на ринку. Отже, головна мета управління інноваційним розвитком полягає в дотриманні певного балансу внутрішніх і зовнішніх зв'язків, що забезпечить невичерпні можливості успішного

регулювання розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Враховуючи той факт, що інноваційний розвиток як економічна категорія має досить складний зміст, його аналізу та дослідженню присвячено роботи багатьох науковців: Г. Беккера, Дж. Бьюкенена, Т. Веблена, П. Друкера, Г. Менша, Д.Нортон, М. Портера, Б. Твісса, Р. Фостера, Й. Шумпетера, Л. Антонюка [1], О. Амоши, О.Баранова, Л.Безчасного, І.Буднікевича [2], В. Гесця, І. Дашковської, О. Лапко [3],О.Муляра, Б.Патона, П.Ткаченко, О. Чепурної, Ю.С. Погорєлової, П.Т. Саблука, С.М. Сіренко, Л.І. Федулової, та ін. Проте, в роботах вчених фрагментарно розглядаються питання розвитку інноваційного простору підприємств, тому наразі систематизація існуючих підходів до цієї проблематики є досить актуальною.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження процесів вибору вектору, траєкторії та механізмів визначення меж розвитку інноваційного простору підприємства.

Виклад основного матеріалу. Стрімкість змін, висока інтенсивність економічних процесів, непередбачуваність поведінки суб'єктів ринку, мінливість споживчих потреб та пріоритетів – ознаки сучасної економіки. Розвиток підприємств обумовлює зміну економічних тенденцій, проте в той же час комплексні зміни в характері економіки зумовлюють необхідність впровадження на підприємствах нетрадиційних методів та підходів до управління, метою чого є довготривале ефективне функціонування підприємства та його розвиток в ринковому середовищі. Забезпечення інноваційного розвитку підприємства можливо лише за умов формування й впровадження ефективної системи управління ним.

Підсумовуючи наукові погляди [1, 2, 3, 4, 5] щодо сутності системи управління підприємством, визначимо, що система управління розвитком інноваційного простору підприємства розкривається через логічний взаємозв'язок таких базових положень як визначення підходу або комплексу підходів до управління розвитком, сутності керуючої та керованої підсистем управління, функцій, принципів, методів та критеріїв ефективності.

Вибір та обґрунтування підходу до управління розвитком інноваційного простору підприємства є відправною точкою при визначенні усіх ланок системи управління. Сучасна економічна наука здебільшого спирається на такі основні підходи до управління підприємством та його підсистемами: процесний, системний, комплексний, ситуаційний, функціональний тощо. Однак ускладнення економічних відносин та умов господарювання передбачають зміну традиційних підходів на нові, нетипові.

Розглядаючи підприємство як надскладну імовірнісну відкриту систему, тобто «сукупність елементів, що знаходяться в структурному взаємозв'язку один з одним і утворюють певну цілісність» [6], та зважаючи на мінливість зовнішніх та внутрішніх імпульсів, взагалі важко казати про стратегічний аспект управління інноваційним розвитком. Однак, стратегічним параметром в цьому контексті виступає вибір вектору та траєкторії розвитку інноваційного простору, що зумовлює напрями діяльності підприємства, оскільки для того, щоб здійснити перехід до якісного стану, що сприятиме підвищенню гнучкості, адаптивності та загальної ефективності діяльності підприємства, комплекс необхідних змін має бути розроблено на стратегічному рівні управління. На наш погляд, формування стратегічної платформи ефективного управління інноваційним розвитком підприємства має спиратися на засади інтегрованого підходу, який базується на таких аспектах: історичному (з'ясування умов в часі, які вплинули на будову підприємства, пройдені ним етапи, сучасний стан, можливі перспективи розвитку елементний, виявлення елементів-складових даної системи (підприємства); структурному (з'ясування внутрішніх зв'язків і залежностей між елементами цієї системи, що дає змогу отримати уявлення про внутрішню організацію (будову) підприємств); функціональному (виявлення функцій, для виконання яких створені і існують відповідні системи); цільовому (необхідність наукового визначення цілей і підцілей системи, їх взаємних зв'язків між собою).

Процеси забезпечення розвитку в межах інноваційного простору за своєю природою є комплексними, тобто такими, що цілісно охоплюють усі процеси й підсистеми підприємства. Сукупність змін, які формують передумови до зміни підприємством свого якісного стану, зумовлюють неоднорідність розвитку окремих підсистем підприємства не тільки в часі, але й за вектором, з чого виникає необхідність розробки такого методичного підходу, який би враховував багатоаспектність системи управління розвитком інноваційного простору підприємства (рис. 1).

Рисунок 1. Параметри розвитку інноваційного простору підприємства

Іманентна сутність вихідного базису інноваційного розвитку підприємства відображає інноваційний простір, який формується за рахунок таких параметрів: вектор, траєкторія та площина розвитку [10].

Вищий рівень якості розвитку підприємства дозволяє сформувати більший простір його ефективного функціонування, що в контексті цілей забезпечення інноваційного розвитку є не тільки необхідним базисом ініціації процесів розвитку, а й своєрідним запасом функціонування, що забезпечує підприємству можливості припустимого динамічного коливання основних індикативних показників рівня якості розвитку підприємства. Зазначимо, що діагностика вихідного базису інноваційного розвитку здебільшого здійснюється за допомогою статичних параметрів впродовж періоду дослідження, порівняння яких дозволяє визначити їхню динамічну трансформацію. Встановлення напрямків трансформації вихідного базису інноваційного розвитку підприємства характеризує зміну площі інноваційного простору для ініціації та реалізації процесів розвитку.

Виходячи з інтегрованого підходу, в основі визначення інноваційного простору підприємства лежить вектор його розвитку, тобто його спрямованість. Первинно термін «вектор» виник як геометрична абстракція об'єктів, які одночасно характеризуються напрямом та величиною [7]. Сьогодні поняття «вектор» використовується в різних науках, які уточнюють його трактування відповідно до цілей та галузі застосування. Деталізуючи наведене визначення, слід сказати, що досягнення підприємством визначених шкалою числових значень показників, згрупованих певною системою, дозволяє зробити висновок про напрям розвитку – вектор. Розвиток інноваційного простору підприємства як проекція його цілей і можливостей може відбуватися за висхідним, спадним та нейтральним (стагнаційним) вектором. Окрему увагу слід приділити нейтральному вектору, оскільки такий напрям розвитку може мати місце лише в короткостроковому періоді як перехідна, вичікувальна фаза, необхідна для того, щоб віднайти найбільш сприятливий момент для здійснення «якісного стрибка» або ж сформувати необхідний для цього базис.

Наступною параметричною ознакою розвитку інноваційного простору є його траєкторія. Класично під траєкторією розуміється крива, яку описує точка при своєму русі щодо обраної системи координат [8]. Економісти [9] траєкторію розвитку визначають як напрям розвитку, що описується комплексом показників та характеристик, отожднюючи поняття вектору й траєкторії розвитку. Траєкторія розвитку інноваційного простору визначається відповідно до обраного вектору і характеризує шлях, за яким відбувається зміна якісного стану підприємства. Опис траєкторії розвитку дозволяє визначити наскільки близько в процесі інноваційного розвитку підприємство наблизиться до меж інноваційного простору та розробити перелік заходів запобігання втрати рівноважного стану або його відновлення.

З огляду на стратегічний аспект, траєкторія має певним чином конкретизувати вектор розвитку, тобто надавати характеристику того, наскільки стрімким є розвитком за тим чи іншим вектором, відображати нахил

руху інноваційного простору підприємства, що дозволить визначити тип стратегічної поведінки. У такому випадку траєкторія може бути зображена прямою, яка буде підлягати трансформації у криву прямопропорційно зменшенню горизонту оцінки ініціації та ефективності реалізації процесів розвитку [10].

Оскільки траєкторія розвитку інноваційного простору підприємства, нерозривно пов'язана з вектором розвитку інноваційного простору, вона визначається в межах заданого вектору, тобто є його похідною. В умовах спрямованості на забезпечення розвитку інноваційного простору підприємства траєкторія не може бути визначена сукупністю показників з присвоєнням кожному чіткого рекомендованого значення, оскільки питання визначення траєкторії розвитку інноваційного простору здебільшого лежить в площині оперативної платформи управління, коли управлінські рішення згідно з принципами гнучкості та адаптивності приймаються у нерозривній єдності з ринковою кон'юнктурою, а не відповідають заздалегідь спланованим директивним настановам. З огляду на сприйняття траєкторії як визначальної параметричної ознаки траєкторія розвитку інноваційного простору має конкретизувати вектор розвитку інноваційного простору шляхом визначення нахилу його руху, тобто характеру розвитку в межах обґрунтованого вектору. Супідрядність траєкторії розвитку інноваційного простору підприємства його вектору дозволяє казати, що оперуючи кількісно вимірюваними параметрами, траєкторія більш детально відображає кількісне наповнення вихідного базису розвитку інноваційного простору підприємства.

Важливу роль у забезпеченні інноваційного розвитку відіграє обґрунтування меж інноваційного простору, тобто знаходження верхньої і нижньої границі динамічної рівноваги. Розвиток інноваційного простору передбачає наявність декількох значень показників, яких може досягати підприємство в процесі свого розвитку. Межі розвитку інноваційного простору можуть визначатися з огляду на закономірність еквіфінальності системи, тобто оцінювання граничних можливостей підприємства [10]. Зазвичай властивість еквіфінальності системи зводиться до досягнення системою конкретного кінцевого стану незалежно від траєкторії руху та розглядається відокремлено від початкових умов, в яких знаходиться підприємство, і флуктуацій зовнішнього середовища. Однак, в умовах агресивного фону зовнішнього середовища площина інноваційного простору має бути визначена як функція граничних можливостей підприємства, вихідного базису процесів інноваційного розвитку (початкових умов діяльності підприємства), факторів зовнішнього середовища.

Зауважимо, що площина інноваційного простору може змінюватися в процесі розвитку підприємства, оскільки межі інноваційного простору визначаються не постійними величинами. Це обумовлено динамізмом зовнішніх умов господарювання, зміна яких корегує інноваційний простір забезпечення інноваційного розвитку підприємства. Забезпечення інноваційного розвитку підприємства має супроводжуватися постійним моніторингом відповідності стану підприємства визначеній площині інноваційного простору, що має на меті завчасне розпізнавання збудників, які можуть призвести до виходу підприємства за межі інноваційного простору. В процесі інноваційного розвитку та досягнення підприємством нового якісного стану можуть бути сформовані нові області тяжіння, що забезпечують якісний стан, до якого прагне система. Якщо зміна якісного стану підприємства одразу спричинила перехід з визначеної заздалегідь площини інноваційного простору до нової області тяжіння, то можемо казати про ефективність інноваційного розвитку, результатом якого є новий якісний стан, що відповідає критерію розвитку.

Використання запропонованого інтегрального підходу до забезпечення розвитку інноваційного простору підприємств в тріаді «вихідний базис розвитку – наявні та потенційні можливості (інноваційний простір) – зміна якісного стану» уможливиле управління окремими підсистемами розвитку підприємства, які становлять цілісну систему, що дозволяє ефективно реалізувати визначену стратегію розвитку інноваційного простору підприємства, проводити перманентний моніторинг дотримання підприємством обраної траєкторії розвитку інноваційного простору.

Таким чином, визначення параметричних ознак розвитку інноваційного простору підприємства виступає основоположним елементом надбудови стратегії забезпечення розвитку інноваційного простору та тактики її реалізації. Розпізнавання вектору, траєкторії та меж інноваційного простору функціонування й розвитку підприємства знижує імовірність і ризик розробки неефективної стратегії, а також дозволяє узгодити можливість досягнення бажаного результату розвитку інноваційного простору з наявними резервами підприємства, набутими за минулий період його функціонування в ринковому просторі.

Розробка та реалізація стратегії здійснюється під впливом безлічі внутрішніх і зовнішніх факторів. Стратегія розвитку інноваційного простору носить комплексний, збірний характер, інтегрує функціональні стратегії та координує їх розробку і реалізацію. Стратегія розвитку інноваційного простору – це характеристичний образ і порядок дій, спрямований на досягнення цілей інноваційного розвитку підприємства, сформований відповідно до наявного вихідного базису та параметричних ознак розвитку інноваційного простору.

Обґрунтована стратегія інноваційного розвитку виступає основною сполучною ланкою між вихідним базисом розвитку та переходом підприємства до області тяжіння із зміною свого якісного стану, який відбувається під впливом агресивного турбулентного зовнішнього середовища, тому така стратегія має бути узагальненням віддзеркаленням набутого вихідного базису розвитку, оцінки рівня впливу зовнішніх умов функціонування підприємства та визначеної швидкості трансформації вихідного базису розвитку

Висновок. Таким чином, запропонований інтегрований підхід виступає цілісно інтегрованою системою оцінки перспектив і можливостей забезпечення розвитку інноваційного простору, що дозволяє сформувати якісно наповнене інформаційно-аналітичне підґрунтя для розробки дієвої стратегії забезпечення розвитку інноваційного простору підприємства та впровадження в діяльність підприємства ефективних тактичних і

оперативних інструментів реалізації цієї стратегії.

Управління розвитком інноваційного простору підприємства дозволяє підвищити адаптивність підприємства до мінливих умов зовнішнього середовища та забезпечити ефективність його діяльності в несприятливих умовах, а також є запорукою задоволення інтересів власників підприємства – отримання дивідендного доходу; працівників підприємства – вчасне отримання заробітної плати створення умов для кар'єрного розвитку; партнерів та контрагентів – ефективне довготривале співробітництво; органів місцевого та державного управління – забезпечення довгострокового розвитку галузі та поповнення бюджету податковими надходженнями.

Список використаних джерел.

1. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук. – К.:КНЕУ, 2003. – 394 с.
2. Буднікевич І.М. Становлення регіонального ринку інновацій в Україні / І.М. Буднікевич, І.М. Школа. – Чернівці: Зелена Буковина, 2002. – 200 с.
3. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання: монографія / О. Лапко. – К.: Ін-т економ. прогнозування НАН України, 1999. – 254 с.
4. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т3 / [редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.
5. Зайцев А.К. Исследование систем управления: [учебн. пособ.] / А.К. Зайцев. – Н. Новгород : НИМБ, 2006. – 123 с.
6. Сидоренко Ю.В. Особливості управління стійким розвитком міського наземного електротранспорту / Ю.В. Сидоренко // *Економіка и управление*. – 2011. – №1. – С. 103-110
7. Вікіпедія. Вектор (математика) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Вектор_\(математика\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Вектор_(математика))
8. Лопатников Л.И. Экономико-математический словарь: Словарь современной экономической науки / Л.И. Лопатников. – М.: Дело, 2003. – 5-е изд., перераб. и доп. – 520 с.
9. Раєвнева О.В. Діагностика та прогнозування стану розвитку промислового підприємства з урахуванням впливу трансформаційних ефектів національної економіки / О.В. Раєвнева, І.В. Чанкіна // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/bi/2011_7_1/98-101.pdf
10. Фролова Л.В., Іванчук К.О. Управління стійким економічним розвитком торговельного підприємства [моногр.] / Л.В.Фролова, К.О.Іванчук. – Одеса:ОНПУ, Видавництво ФОП Бондаренко М.О., 2017. – 226 с.

References.

1. Antonyuk, L. Poruchnik, A. and Savchuk, V. (2003), *Innovatsii: teoriia, mekhanizm rozrobky ta komertsializatsii* [Innovations: theory, mechanism of development and commercialization], *KNEU*, Kyiv, Ukraine.
2. Budnikevych, I. and Shkola, I. (2002), *Stanovlennia rehional'noho rynku innovatsij v Ukraini* [Formation of the regional market of innovations in Ukraine], *Zelena Bukovyna*, Chernivtsi, Ukraine.
3. Lapko, O. (1999), *Innovatsijna diial'nist' v systemi derzhavnoho rehuliuвання* [Innovative activity in the system of state regulation], *Instytut ekonomichnoho prohnozuvannya NAN Ukrayiny*, Kyiv, Ukraine.
4. Mochernyi, S. (2002), *Ekonomichna entsyklopediia: u tr'okh tomakh* [Economic encyclopedia in 3 Volumes], *Vydavnychy tsestr «Akademiya»*, Kyiv, Ukraine.
5. Zaytsev, A. (2006), *Yssledovanye system upravleniya* [Management Systems Research], *NIMB*, Nizhnii Novgorod, Russia.
6. Sydorenko, Yu. (2011) “Features of management of sustainable development of urban land electric transport”, *Economyka I Menedzhment Economics and management*, Vol. 1, Pp. 103-110.
7. Wikipedia (2019), “Vector (mathematics)”, Available at: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Вектор_\(математика\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Вектор_(математика)) (Accessed 10 December 2019)
8. Lopatnikov, L. (2003), *Ekonomyko-matematicheskij slovar': Slovar' sovremennoj ekonomicheskoy nauky* [Economics and Mathematics Dictionary: Dictionary of Modern Economics], *Delo*, Moscow, Russia.
9. Rayevneva, O. and Chankina, I. (2011), “Diagnosis and forecasting of the state of development of an industrial enterprise taking into account the impact of transformational effects of the national economy”, Available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/bi/2011_7_1/98-101.pdf (Accessed 14 December 2019)
10. Frolova, L. and Ivanchuk, K. (2017), *Upravlinnia stijkym ekonomichnym rozvytkom torhovel'noho pidpriemstva* [Management of sustainable economic development of a commercial enterprise], *ONPU, Vydavhytstvo FOP Bondarenko M.O.*, Odesa, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2020 р.